

Kirjandus

III kooliaste

Õppeprotsessi kirjeldus

Aine sisu ja taotlused

Kirjandus on õppeaine, milles arendatakse õpilaste lugejaoskusi, kujundlikku mõtlemist ning verbaalset loomevõimet, kujundatakse õpilaste esteetilisi ja eetilisi hoiakuid, rikastatakse tundemaailma ning aidatakse neil kujuneda isiksusena, leida oma identiteet ja luua ainuomane maailmapilt.

III kooliastmes käsitletavat tekstid ja terviklikult loetavad kirjandusteosed valitakse arvestusega, et esindatud oleks kõigi riiklikus õppekavas nimetatud läbivate teemade olulised rõhuasetused (vt õppeprotsessi kirjeldusest alajaotust „Kirjandustekstide valik“). Läbivaid teemasid peetakse silmas õppesisu kavandamisel ja õppetegevuse korraldamisel.

Põhikooli kirjandusõpetuses keskendutakse eelkõige ilukirjanduse lugemisele ja tõlgendamisele. Eraldi pööratakse tähelepanu teose mõistmist toetavate oskuste arendamisele, teose kui terviku mõistmisele ning kujundliku keele tundmaõppimisele. Interpreteerimis- ja sünteesivõime arendamiseks kuuluvad kirjandusõpetusse ka tekstide esitamine ning õpilaste omalooming eri liiki tekstidena. Funktsionaalse kirjaoskuse arendamiseks tegeldakse kirjandustunnis ka teabetekstidega. Õppeprotsessis võimaldatakse õpilastele rohkesti omaloomingulisi, sealhulgas kirjandusteoste, teistele tekstidele ja oma elamustele tuginevaid kirjutamiskogemusi, et arendada ja väärtustada loovust ja mõtlemisvõimet ning tuua esile kirjutaja isikupära ja annet.

Õpilase ainealaseid teadmisi ja oskusi võrreldakse õpilase õppe aluseks olevas ainekavas toodud oodatavate õpitulemustega ja tema õppele püstitatud eesmärkidega. Hindamise alus on põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (09.06.2010, § 29, § 30), põhikooli riiklik õppekava (06.01.2011, § 19, § 20, § 21, § 22 ja § 23) ja kooli õppekava. III kooliastmes hinnatakse õpilase iseseisvat lugemist ja eri viisidel jutustamist; teksti tõlgendamist, analüüsi ja mõistmist; teksti esitust ja omaloomingulisi töid. Kirjalikes kirjandusülesannetes parandab õpetaja ka keelevead, kuid hinnates arvestab valdavalt töö sisu. Omaloominguliste tööde puhul võib lisahindega tunnustada esteetilist aspekti (RÕK lk 6).

Hindamise abimaterjale:

Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskuse veebileht „Õppimist toetav hindamine“ – <https://6ppimisttoetavhindamine.wordpress.com/>;

M. Jürimäe, A. Kärner, L. Tiisvelt „Kujundav hindamine kui õppimist toetav hindamine“ – http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/ht/oppimist_toetav_hindamine_kokkui.pdf;

Andrus Org „Kujundav hindamine kirjanduse õpetamisel“ – <http://opekava.innove.ee/kujundav-hindamine-kirjanduse-opetamisel/>

Õppeprotsessi kirjeldus järgib kirjanduse ainekava ja koosneb järgmistest osadest: kujundatavad üldpädevused; III kooliastme õpitulemused; õppeteemad „Lugemine ja jutustamine“, „Teksti tõlgendamine, analüüs ja mõistmine“, „Teksti esitus ja omalooming“. Iga teema alajaotuses on esitatud teemakohased õpitulemused, põhimõisted, õppesisu, meetodilised soovitused, lõiming ja valik soovitatavaid lisamaterjale. Õppeteema „Kirjandustekstide valik“ alajaotuses on esitatud soovituslik kirjandusteoste loend teoste terviklikuks käsitlemiseks, rahvaluule tekstivalik ja põhjalikumalt käsitletavate autorite loetelu. Kirjanduse kohustuslike nädalatundide arv III kooliastmes on kuus.

Kujundatavad üldpädevused

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Kujundatakse kõlbelisi ja esteetilis-emotsionaalseid väärtusi ning kultuuriväärtuste mõistmist ilukirjandustekstide kaudu.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Tundides kasutatava paaris- ja rühmatöö käigus kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust välja ütleva, kaaslaste ideid tunnustama ja teistega arvestama, ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust suhelda eetilisel ja olusid arvestades nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahetult kui ka veebikeskkonnas.

Enesemääratluspädevus. Tekstide üle arutledes kujundatakse õpilastes positiivset minapilti. Õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuuakse esile õpilaste eripärad ja anded, vormitakse maailmavaade.

Õpipädevus. Arendatakse kuulamis- ja lugemisoskust, tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

Suhtluspädevus. Kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskust, suhtluspartneri ja tema suulise ja kirjaliku kõne mõistmist, suhtluspartneriga arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust. Õppetegevuse ja õppetekstide kaudu pannakse alus õpilaste diskuteerimis- ja väitlemis- ning tänapäevasele kirjaliku suhtlemise oskusele.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus. Vanemates tekstides kasutatud mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjanduslikust ja populaarteaduslikust teabest ning kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekstide loomisel, korrigeerimisel ja esitamisel.

Ettevõtlikkuspädevus. Ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii kirjandustekstidest kui ka igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamisega, nende suhtes seisukoha võtmise ja neile lahenduste otsimisega nii tundides kui ka loovtöodes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õpilaste osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikatest.

Kooliastme õpitulemused

9. klassi lõpetaja:

- 1) väljendab end korrektselt suuliselt ja kirjalikult, jutustab kokkuvõtvalt teoses toimunust, arutleb teoses kujutatute üle ning kirjutab omaloomingulisi töid;
- 2) loeb eakohast eri žanris väärtkirjandust, kujundab selle kaudu oma kõlbelisi tõekspidamisi ning arendab lugejaoskusi;
- 3) mõistab teose lugemisel tekkivate seisukohtade paljusust, väärtustab erinevaid ideid ja kujutamisi;
- 4) tõlgendab, analüüsib ja mõistab kirjandusteost kui erinevate lugude ja inimsuhete, elamuste ja väärtuste allikat ning erinevate seisukohtade peegeldajat;
- 5) väärtustab kirjandust kui oma rahvuskultuuri olulist osa ja eri rahvaste kultuuri tutvustajat;
- 6) kasutab vajaliku teabe hankimiseks erinevaid allikaid, nii teatmeteoseid kui ka interneti.

Lugemine ja jutustamine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) on läbi lugenud vähemalt 12 eakohast eri žanris väärtkirjandusteost;
- 2) loeb kirjandusteksti lususalt ja mõtestades ning väärtustab lugemist;
- 3) oskab tutvustada loetud raamatu autorit, sisu, tegelasi, probleeme ja sõnumit ning võrrelda teost mõne teise teosega;
- 4) suudab jutustada loetud teosest kokkuvõtvalt, järgides teksti sisu ja kompositsiooni.

Põhimõisted: autor, tegelane, teose sündmustik, probleem, sõnum, kompositsioon, tsitaat, märksõna, kava, kokkuvõte

Õppesisu

- Lugemise iseseisev eesmärgistamine. Kiire ja aeglane lugemine, ülelibisev ja süvenenud lugemine. Eesmärgistatud ülelugemine. Erinevate lugemistehnikate valdamine. Oma lugemise analüüs ja lugemisoskuse hindamine. Etteloetava teksti eesmärgistatud jälgimine.
- Huvipakkuva kirjanduse leidmine ja iseseisev lugemine. Loetud raamatu autori, sisu, tegelaste, probleemide ja sõnumi tutvustamine klassikaaslastele, teose võrdlemine mõne teise teosega. Lugemissoovituste jagamine klassikaaslastele. Soovitatud tervikteoste kodulugemine, ühisaruteluks vajalike ülesannete täitmine.
- Tekstilähedane jutustamine märksõnade abil. Loo jutustamine teksti kompositsioonist lähtuvalt, jutustades tegevuse aja ja koha muutmine, uute tegelaste ja sündmuste ja/või eri liiki lõppude lisamine, eri vaatepunktist jutustamine, jutustades tsitaatide kasutamine, kokkuvõtlik jutustamine faabula ja/või süžee järgi. Teose lugemise ajal ja/või järel tekkinud kujutluspildist jutustamine. Tutvumine erinevate meedia (radio, televisioon, internet) jutustamisviisidega.

Metoodilisi soovitusi

- Eesmärgistatud lugemine. Enne tervikteose lugemist annab õpetaja õpilastele erilaadseid ülesandeid selle kohta, mida lugemisel eriliselt tähele panna. Lugemise ajal teevad õpilased märkmeid või märgivad teoses kohad, mis on nende ülesandega seotud.
- Tekstilähedane jutustamine. Lugemise käigus või pärast lugemist teksti sisu märksõnadega, joonistusena, skeemina või muul moel fikseerimine, kokkuvõtte põhjal oma sõnadega teksti ümberjutustamine.
- Juhendatud lugemine. Õpilased loevad kordamööda kõva häälega teksti, õpetaja esitab lugemise käigus teksti kohta küsimusi, et õhutada õpilasi teksti üle arutlema.
- Pimekohting raamatuga. Õpetaja pakib raamatud paberisse või paneb raamatud lauale, kaaned alaspidi. Iga õpilane valib raamatu autorit, pealkirja ja sisu teadmata, loeb seda 20 minutit iseseisvalt, seejärel tutvustab ühe minuti jooksul teistele ja otsustab, kas loeb raamatu lõpuni või valib uue teose. Õpilane põhjendab oma otsust.
- Fotoromaan. Õpilased koostavad loetud teose põhjal paaris või rühmas töötades digipiltidest slaidikava. fotoromaani. Selleks valitakse teosest sobivad katkendid, leitakse või tehakse ise sobivad fotod, kirjutatakse tekst või kasutatakse teose tsitaate, lisatakse muusika.
- Loovkirjutamine. Õpilased kirjutavad teose tegelasele kirja, teosele jätku, arendavad mõnd stseeni, lisavad uue tegelase või arendavad teost muul loomingulisel moel.
- Autoritool. Klassi ees toolil istuv õpilane täidab õpetaja antud teost analüüsivat ülesannet:

jutustab, teeb kokkuvõtte, lisab tegelasi, mõtleb välja uue alguse või lõpu vms. Ülesande ettevalmistamiseks tuleb õpilastele anda piisavalt aega. Ülesannet võib sooritada ka paaristööna (nt tegelastevahelise dialoogi edasiarendus), sel juhul on klassi ees kaks tooli.

- Fotoaparaat. Kaks õpilast on paaris, üks neist on pildistaja ja teine fotoaparaat. Viimasel on silmad kinni, pildistaja juhhib teda õlgadest ning kui ta tahab mingist kohast (puu, lill, aken, poriloik vms) pilti teha, vajutab ta fotoaparaadile pea peale. Fotoaparaat teeb korraks silmad lahti ja paneb siis kohe kinni. Pildistatavaid esemeid võib valida kolm. Seejärel räägib fotoaparaat, mida ta pildistas, mis talle meelde jäi. Siis vahetavad paarilised rollid.
- Kava. Õpilane mõtleb välja loo ja paneb selle kavapunktidenä kirja, seejärel jutustab oma loo kava põhjal klassikaaslastele või rühmas. Parimad jutustajad esitavad oma loo kogu klassile.
- Oma lugu. Õpilased jutustavad kordamööda iga tunni alguses, mõnel kindlal nädalapäeval vm ajal ühe jutustaja jaoks olulise loo. Pärast jutustamist esitab jutustaja kuulajatele küsimusi, põhjendab valikut, või vastab kuulajate küsimustele.
- Ümbersõnastamine. Õpetaja loeb/räägib muinasjutu vm loo, õpilane räägib selle oma sõnadega teisele õpilasele edasi (loob enda suhte jutuga).
- Kivi lugu. Õpilane leiab oma koduümbrusest suure loodusliku kivi ja jutustab selle kivi loo (mida kivi on näinud, kes tema peal on istunud, kes on kivist mööda läinud, kuidas ta sinna on saanud jms).
- Raamatu ja filmi võrdlus. Õpetaja koostab tööülesanded ja juhhib arutelu, et välja tuua raamatu ja filmi erinevused ja sarnasused. Võrrelda võib nt Sass Henno teost „Mina olin siin“ ja selle põhjal valminud Rene Vilbre samanimelist filmi, Aidi Valliku jutustust „Mis sinuga juhtus, Ann“ ja Rain Sarneti filmi „Kuhu põgenevad hinged“, Tammsaare romaani „Kõrboja peremees“ ja Leida Laiuse samanimelist filmi.
- Lugemispäevik. Õpilane täidab loetud raamatute kohta õpetaja juhiste järgi veebis või paberil lugemispäevikut, leiab internetist materjali loetava teose ja autori kohta, lisab selle allikaviitega oma lugemispäevikusse.
- Mäng. Õpilane osaleb rühmatöös, koostab teose ainetel lauamängu, virtuaalmängu või viktoriini.
- Teemapark. Õpilased töötavad rühmas ja koostavad loetud teose põhjal teemapargi kavandi ja tutvustavad seda klassile.
- Ajatelg. Õpilane koostab loetud teose põhjal tegevuse arengut kujutava ajateljje.
- Koomiks. Õpilane joonistab teose olulisemate sündmuste põhjal koomiksi, illustreerib teose katkendi.
- Lavastamine. Õpilased töötavad rühmas, dramatiseerivad teose või selle katkendi, kavandavad tegelaste kostüümid, visandavad lavakujunduse, esitlevad oma tööd klassikaaslastele.

Lõiming

Eesti keel. Korrektnä keeikasutus, tegelaste keeikasutuse analüüs, teose stiil, dramatiseeringu dialoogide kirjutamine.

Võõrkeeled. Eri maade tõlgitud kirjandusteostega tutvumine, emakeele kõrval huvi äratamine teiste keelte vastu.

Loodusained. Teose tegevuspaigad, looduse, inimese ja looduse suhete kujutamine teoses, arutlemine keskkonnaga seotud teemadel.

Sotsiaalained. Teose olustik, tegelastevahelised suhted, teoses kujutatud ajastu ja selle seotus

tänapäevaga. Teose tegevusaeg, sündmused, ajalooline taust. Tegelastevahelised suhted, probleemide kujutamine ja nende lahendamine teoses, klassikaaslastega rühmas suhtlemine. **Kunstiained.** Raamatuillustratsioonide vaatlus, fotoromaani koostamine, lugemispäeviku illustreerimine, lavakujunduse joonistamine, teose illustreerimine, veebilehe kujundamine. **Infotehnoloogia.** Info otsimine internetist, tekstitöötlus, veebipõhiste keskkondade kasutamine, koostatud veebiülesannete kujundus.

Soovitavaid lisamaterjale

Veebileht

Lugemine. – <http://kirjatasku.weebly.com/>

Karin Põhako 2013. Funktsionaalne lugemine. – http://www.eope.khk.ee/ek/2013/funktsionaalne_lugemine/pijuhis.html

Mina olin siin. – <http://www.minaolinsiin.ee/>

Kuhu põgenevad hinged. Eesti Filmi Andmebaas. –

<http://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/183/huivitavat-lugemist>

Vigastest pruutidest idioodini. Kirjanduse ekraniseeringud Eesti filmis (Eesti film 100). Tartu linnaraamatukogu. –

<http://www.luts.ee/kirjandusveeb/index.php/teadmiseks/virtuaalnaeitused/208-vigastest-pruutidest-idioodini-kirjanduse-ekraniseeringud-eesti-filmis-eesti-film-100>

Eesti filmiklassika. Eesti Päevalehe filmiklassika sarja filmide trailerid –

<https://www.youtube.com/channel/UC4-B3doFcf8SOYR-108u9WA>

Interaktiivsed muuseumid ja teemapargid. –

<http://mobile.dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/22666/kirjanduspargid.html>

Õppematerjal

Fotoromaanid. Koolielu. – <http://koolielu.ee/waramu/view/1-92705043e0cea5a98deaad79c136f38da8aa0314>

Testide loomise keskkonnad. Koolielu. – <http://koolielu.ee/tools/?tag=test>

Koomiksid. Koolielu. – <http://koolielu.ee/tools/?tag=koomiks>

Pildiseeria. Koolielu. – <http://koolielu.ee/tools/?tag=pildiseeria>

Ajatelg. Koolielu. – <http://koolielu.ee/tools/?tag=ajatelg>

Ülesanne

Innove. PISA funktsionaalse lugemisoskuse näidisülesanded. –

<http://uuringud.ekk.edu.ee/est/pisa/naeidisuelesanded/>

Eve Hirvela 2015. Luule mõistete kordamine ja hääle kasutamine lugemisel. –

<http://vosk.eu/oppeaine/kirjandus/luule-moistete-kordamine-ja-haale-kasutamine-lugemisel/> Merle

Velbo 2016. J. Verne, „Viieteistkümnendaastane kapten“. Lugemiskontroll. – <https://e-koolikott.ee/material?materialId=1545>

Kiirlugemine. Lugemistest. Kiirlugemiskool OÜ. – <http://www.kiirlugemine.ee/kiirlugemistest>

Katrin Kirs 2011. Teose käsitus. Abiks teadlikule lugejale. – [https://e-](https://e-koolikott.ee/material?materialId=1980)

[koolikott.ee/material?materialId=1980](https://e-koolikott.ee/material?materialId=1980)

Jutustamine. Hindamismudelid. –

<https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=vmudel&avid=1>

Audio

Kooliraadio. Karl Ader ilmekast lugemisest. ERR 1965. <https://arhiiv.err.ee/vaata/kooliraadio-kooliraadio-aabitsast-lugemikuni>

Litter. Luuletaja Hannes Varblane räägib oma lapsepõlvest, esivanematest, lugema õppimisest ja paljudest loetud raamatutest. Katkend romaanist "Must Nool". ERR 2006. –

<https://arhiiv.err.ee/vaata/litter-litter-hannes-varblane>

Audiovideo

Kultuur on kallis. Värske Rõhk. ERR 2015. – <https://arhiiv.err.ee/vaata/kultuur-on-kallis-ajakiri->

[varske-rohk](https://arhiiv.err.ee/vaata/kultuur-on-kallis-ajakiri-)

Mina olin siin. Eesti Filmi Andmebaas. – <http://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/249/>

Mina olin siin. Filmi treiler. – <https://www.youtube.com/watch?v=XJdglEAEpc8>

Kuhu põgenevad hinged? Filmi treiler. – <https://www.youtube.com/watch?v=vKUqawty2CA>

Kõrboja peremees. Joonisfilm, õpilastööd. – <https://www.youtube.com/watch?v=QPZSYBeyv9o;>

<https://www.youtube.com/watch?v=RzL4kvLcot8;>

<https://www.youtube.com/watch?v=uPEV8N3y6fU>

Kaadris: Kõrboja peremees. Mängufilmi „Kõrboja peremees“ valmimist meenutavad stsenaarist Paul-Eerik Rummo, operaator Ago Ruus ja peaosatäitjad Kaie Mihkelson ning Lembit Peterson, kommenteerib kirjandusloolane Maarja Vaino. –

<https://www.youtube.com/watch?v=NqPC2W1XBzU>

Tekst

Tammsaare „Kõrboja peremees“. E-raamat. –

https://et.wikisource.org/wiki/K%C3%B5rboja_peremees

Sass Henno. Mina olin siin. Raamatu pdf. – http://www.minaolinsiin.ee/failid/mina_olin_siin.pdf

Andrus Org 2010. Autorite ja teoste valikust ning käsitlemisest III kooliastmes. –

<http://oppekava.innove.ee/autorite-ja-teoste-valikust-ning-kasitlemisest-iii-kooliastmes/>

Andrus Org 2010. Kirjanduse lugemine. – <http://oppekava.innove.ee/kirjanduse-lugemine/>

Ivika Hein 2010. Sõnavaratöö kirjandusteksti alusel. – <http://oppekava.innove.ee/sonavaratoo-kirjandusteksti-alusel/>

Sirje Nootre 2010. Valik filme ja telelavastusi kirjandusteoste alusel. –

<http://oppekava.innove.ee/valik-filme-ja-telelavastusi-kirjandusteoste-alusel/>

Helin Puksand 2014. Lugemisoskuse hindamine. Oma Keel nr 1. –

http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2014_1/OK_2014-1_10.pdf

Merike Vardja 2011. Lugemine. Lugemisstrateegiad ja nende kujundamine. –

<http://oppekava.innove.ee/lugemine-lugemisstrateegiad-ja-nende-kujundamine/>

Lõiming. Lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus 2010. –

<http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/l6imingukogumik.pdf>

Merilyn Merisalu 2016. Mart Velsker – südamega kirjandusest. –

<http://novaator.err.ee/v/241b4d8d-0e5a-4776-97ef-3849e912dd85>

Tervikteoste käsitlusi

Kirjandusõpetus põhikoolis I. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 1. Tallinn, Avita: 2003

Kask, K. Lugemiskontrollid. Naudi õpetamist! III. Eesti Emakeeleõpetajate Selts 2015

Kirjandusõpetus põhikoolis II. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 2. Tallinn: Avita 2004

Kirjandusõpetus põhikoolis III. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 3. Tallinn: Avita 2005

Kirjandusõpetus põhikoolis IV. Tallinn: Avita 2007

Kirjandusõpetus põhikoolis V. Tallinn: Avita 2008

Teksti tõlgendamine, analüüs ja mõistmine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) oskab vastata teksti põhjal fakti-, järeldamis- ja analüüsiküsimustele;
- 2) kasutab esitatud väidete tõestamiseks tekstinäiteid ning tsitaate;
- 3) kirjeldab teoses kujutatud tegevusaega ja -kohta, määrab teose olulisemad sündmused ning arutleb
- 4) põhjuse-tagajärje seoste üle;
- 5) kirjeldab teksti põhjal tegelase välimust, iseloomu ja käitumist, analüüsib tegelaste suhteid, võrdleb ja hindab tegelasi;
- 6) arutleb kirjandusliku tervikteksti või katkendi põhjal teksti teema, põhisündmuste, tegelaste, nende probleemide ja väärtushoiakute üle, avaldab ja põhjendab oma arvamust, valides sobivaid näiteid nii tekstist kui ka igapäevaelust;
- 7) leiab teksti kesksed mõtted, sõnastab loetud teose teema, probleemi ja peamõtte ning kirjutab teksti põhjal kokkuvõtte;
- 8) otsib teavet tundmatute sõnade kohta ning teeb endale selgeks nende tähenduse;
- 9) tunneb ära ja kasutab tekstides epiteete, metafoore, isikustamist, võrdlusi ja algriimi;
- 10) oskab luuletusi lahti mõtestada;
- 11) eristab tekstinäidete põhjal rahvaluule lühivorme (kõnekäänd, vanasõna, mõistatus), rahvalaulu (regilaul ja riimiline rahvalaul) ja rahvajutu (muinasjutt, muistend) liike ning oskab nimetada nende tunnuseid;
- 12) oskab seletada õpitud vanasõnade, kõnekäändude ja mõistatuste kujundlikkust ning tähendust;
- 13) seletab oma sõnadega eepika, lüürika, draamatika, eepose, romaani, jutustuse, novelli, ballaadi, valmi, haiku, vabavärsi, soneti, komöödia ja tragöödia olemust.

Põhimõisted: eepika, lüürika, draamatika; eepos, romaan, jutustus, novell; ballaad, valm, sonett, haiku, vabavärs; tragöödia, komöödia; teema, probleem, sündmus, sõnum, tegelane; epiteet, metafoor, isikustamine, võrdlus, riim; kõnekäänd, vanasõna, mõistatus, muinasjutt, muistend, regilaul, riimiline rahvalaul

Õppesisu

Teose mõistmist toetavad tegevused.

- Küsimuste koostamine: fakti-, järeldamis-, fantaasia-, analüüsi- ja hindamisküsimused. Küsimustele vastamine tsitaadiga, teksti toel oma sõnade või arvamusega, tekstile toetumata.
- Teksti kavastamine: kavapunktid väitlausete ja märksõnadena. Teksti kesksete mõtete leidmine. Teose teema ja peamõtte sõnastamine. Kokkuvõtte kirjutamine. Konspekti koostamine.
- Arutlemine mõnel teoses käsitletud teemal. Autori hoiaku ja teose sõnumi mõistmine ning sõnastamine. Oma arvamuse sõnastamine, põhjendamine ja kaitsmine. Esitatud väidete tõestamine oma elukogemuse ning tekstinäidete varal. Illustratiivsete näidete leidmine tekstist: tsitaatide otsimine ja valimine, tähenduse kommenteerimine ning valiku põhjendamine. Probleemi olemuse-põhjuse-tagajärje-lahenduse seoste üle arutlemine. Loetu põhjal järelduste tegemine.
- Tundmatute sõnade tähenduse otsimine sõnaraamatust või teistest teabeallikatest, oma sõnavara rikastamine.

Metoodilisi soovitus

- Küsimused. Õpilane tutvub küsimuste liikidega ja koostab teksti põhjal küsimusi, seejärel vastab klassikaaslase koostatud küsimustele eri moel: tsitaadiga, teksti toel oma sõnade või arvamusega, tekstile toetumata.
- Küsimused. Üleklassitöös koostatakse küsimusi enne teksti (teose) lugemist (ennustamine, millistele küsimustele saadakse teost lugedes vastus); lugemise käigus (millele saadi vastus, millele mitte, miks jne); pärast lugemist (miks nii juhus, mida sina oleksid teisiti teinud, miks jne).
- Töö teosega. Õpilane leiab loetud teosest tsitaate, arhaisme, slängi, kõne- ja lausekujundeid, annab loetule hinnangu, sõnastab oma arvamuse, põhjendab oma arvamust.
- Töö väidete ja tsitaatidega. Õpetaja jagab klassile teose sisu kohta kirjutatud väited. Õpilased leiavad lugedes tsitaate, mis väidet toetaks või vaidleks sellele vastu.
- Meelespea. Õpilane koostab veebis või paberil kirjanduse põhimõistete meelespea ja tutvustab seda klassikaaslastele.
- Vestlusring. Pärast teose lugemist arutletakse õpetaja koostatud ülesannete järgi rühmas teose probleemi olemuse-põhjuse-tagajärje-lahenduse seoste üle, tehakse järeldusi, avaldatakse argumenteeritud arvamusi. Õpilased vahetavad rühmi, selgitavad oma seisukohti ja täiendavad oma töölehti teiste mõtetega. Arutletakse selle üle, miks kirjandusteost saab mitmeti tõlgendada.
- Sõnavaratöö. Õpilased kirjutavad tekstist välja tundmatud sõnad, leiavad tähenduse ja kasutavad sõnu jutustava või kirjeldava teksti loomisel.

Teksti kui terviku mõistmine.

- Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline ja sotsiaalne aspekt. Muutuv ja muutumatu tegelane. Teose käigus tegelasega toimunud muutuste leidmine. Lihtne ja keeruline tegelane. Tegelase suhe iseenda, teiste tegelaste ning ümbritseva maailmaga. Tegelastevahelise põhikonflikti leidmine ja sõnastamine ning suhete analüüs. Tegelaste tegevusmotiivide selgitamine, käitumise põhjuste analüüsimine. Tegelasrühmade vaheline konflikt ja konflikti gradatsioon. Mitme teose peategelaste võrdlemine. Kirjanduslik tegelane ja selle prototüüp. Kirjanduse tüüptegelasi.
- Sündmuste toimumise aja ja koha kindlaksmääramine. Miljö kirjeldamine. Tegevuse pingestumine, kulminatsioon ja lahendus. Pöördeliste sündmuste leidmine. Sündmuste põhjuse-tagajärje seoste leidmine. Ajaloosündmuste ja kirjandusteoses kujutatu seostamine. Ajastule iseloomuliku ainese leidmine teosest. Eesti aja- ja kultuuriloo seostamine.
- Teksti aja- või kultuuriloolise tähenduse uurimine. Tekstist filmilike episoodide leidmine. Filmi ja kirjandusteose võrdlemine.

Metoodilisi soovitusi

- Õpilane kirjutab kirja teose tegelasele, teose põhjal arvustuse, lugemissoovituse või kokkuvõtte.
- Õpilane joonistab või visualiseerib muul moel teose tegelast või tegevuskohta.
- Õpilane kehastub mõneks tegelaseks ja analüüsib mõnd sündmust, probleemi, kirjeldab teist tegelast või jutustab temaga juhtunust oma vaatepunktist.
- Õpilane kirjutab tegelase päevikulehekülje, fikseerib sissekande aja ja koha.
- Teose illustreerimine. Õpilane illustreerib mõnd teose lehekülge, valides enim meeldinud tegelase, tegevuskoha, sündmuse vm, ja põhjendab oma valikut.
- Pildiallkiri. Õpetaja annab õpilastele teose põhjal koostatud pildiallkirjad, õpilase ülesanne on leida teose vastav stseen ja kujutada seda joonistatud või arvutist leitud pildina.

- Süžee ja faabula. Õpetaja annab õpilastele teose katkendid, õpilased reastavad need teose süžee põhjal. Arutletakse süžee ja faabula erinevuse üle.

Kujundliku mõtlemise ja keelekasutuse mõistmine, kirjandusliku metakeele tundmine.

- Kõnekäändude ja vanasõnade tähenduste seletamine. Mõistatuse kui sõnalise peitepildi äraarvamine ja loomine. Mõttekorduste leidmine regilaulust. Rahvalaulu elementide leidmine autoriluulest.
- Epiteedi, võrdluse, metafoori, isikustamise, korduse, retoorilise küsimuse ja hüüatuse ning inversiooni tundmine ja kasutamine. Sümbolite seletamine. Allegooria ning allteksti mõistmine. Piltluule kui piltkujundi tõlgendamine. Sõna-, karakteri- ja situatsioonikoomika leidmine.
- Luuleteksti tõlgendamine. Autori keelekasutuse omapära leidmine. Teose stiililise eripära kirjeldamine. Oma kujundliku väljendusoskuse hindamine ja arendamine. Luule vorm: värss, stroof, erinevad riimiskeemid. Oodi, ballaadi, soneti, haiku ja vabavärsilise luule tunnused. Piltluule.
- Rahvaluule liigid ja alaliigid. Regilaul ja riimiline rahvalaul. Muinasjutu tunnused, kompositsioon ja rändmotiivid. Muistendi tunnused. Müüdi tunnused. Kõnekäändu, vanasõna ja mõistatuse olemus. Naljandi ja anekdoodi tunnused. Puändi olemus. Tänapäeva folkloor ehk poploor. Teksti kompositsioonialemendid: sissejuhatus, sõlmitus, teemaarendus, kulminatsioon, lõpplahendus. Muutuv ja muutumatu tegelane. Prototüüp.
- Ilukirjanduse põhiligid. Eepika, lüürika ning dramaatika tunnused. Eepose, romaani (erinevad liigid), jutustuse, novelli tunnused. Seiklus-, ulme- ja detektiivromaanide tunnused. Reisikirja olemus. Komöödia, tragöödia ning draama tunnused. Lavastus. Dramaatika mõisted: monoloog, dialoog, vaatus, stseen, remark, repliik. Kirjandusteose dramatiseering.
- Filmikunsti väljendusvahendid: pilt ja sõna, kaader filmis. Kirjandusteose ekraniseering.
- Arvustuse olemus.

Metoodilisi soovitusi

- Vanasõnad. Õpetaja annab õpilastele segi aetud vanasõnad, õpilased panevad need kokku. Seejärel tutvutakse andmebaasiga folklore.ee. Iga rühm saab oma valdkonna (nt kodu, suhted, õppimine, töö, pere vms), rühmades valmistatakse eri vanasõnade põhjal plakat, esitlus, film vms. Seletatakse vanasõnade tähendust, leitakse selle kasutamise kohta näiteid igapäevaelust. Kirjutatakse omaloominguline töö, mille pealkirjaks on vanasõna.
- Tutvutakse Eesti kirjandusmuuseumi, Eesti Rahva Muuseumi jt veebilehtega ja uuritakse, millega muuseumid tegelevad ja mida nende kogud sisaldavad. Arutletakse kultuuri ja pärimuse teemadel.
- Rahvariided. Tutvutakse kohalike ja Eesti eri paikade rahvariidetega, uuritakse rahvariiete märgilist tähendust.
- Õuetund. Õpetaja korraldab tunni looduslikus pühapaigas, räägib ja koostab ülesanded rituaalidest, pühaduse mõistest ja sõna jõust.
- Regilaul. Õpetaja loosib teemad ja õpilased koostavad rühmas regilaulu ning kannavad selle lauldes ette.
- Pärimuslugude kogumine. Õpilased paluvad oma vanaemal, vanaisal, emal, isal või kellelgi teisel rääkida mõni lugu nende lapsepõlvest, oma pere traditsioonidest või uskumustest, seejärel koostavad veebiraamatu või koondavad lood muul moel.
- Luule lugemine. Õpilased kuulavad õpetajaseletusi luule lugemise kohta, loevad õpetaja või enda valitud luuletusi, seletavad kujundite tähendust ja luuletuse mõtet, kannavad luuletuse

klassis ette.

- Teksti ilmestamine. Õpilased saavad lakoonilise, asjalikus stiilis sõnastatud teksti ja ilmestavad seda eri kõnekujunditega (epiteedid, võrdlused jt), seejärel loevad tekste üksteisele rühmades ette ja valitakse parim, mis kantakse ka klassis ette. Arutletakse selle üle, kuidas kujundid teksti sisu ja vastuvõttu mõjutavad.
- Eri ajastu luule. Õpilased võrdlevad eri ajastutel ühel ja samal teemal kirjutatud luuletusi, võrdlevad sõnavara, kujundeid, mõtte edastamist, sõnumit jm.
- Kava. Õpilased koostavad veebis või paberil pärast teatriskäiku või telelavastuse vaatamist etenduse kava.
- Arvustus. Õpilased kirjutavad pärast etenduse või filmi vaatamist arvustuse. Õpetaja seletab, et arvustus on teost või sündmust analüüsiv ja hindav tekst, milles kirjutaja tutvustab arvustatavat teost ja põhjendab oma arvamust, ja tutvustab arvustuse ülesehitust (köitev alustus, ülevaade teosest, teose analüüs, hinnang teosele). Esimese, n-ö prooviarvustuse võiksid õpilased kirjutada ühe ja sama teose põhjal, et nad saaksid rühmas üksteise töid võrrelda ja arutada näiteks selle üle, missuguseid eri vaatenurki on esile toodud, mis muudab ühe või teise arvustuse huvitavaks, miks ja kellele arvustusi on vaja. Enne kirjutama asumist võiks tutvuda Tartu Tamme gümnaasiumi korraldatud arvustuste võistluse „Ulakass“ mõne tööga.
- Foorumteater. Õpilased mängivad näidendist valitud või välja mõeldud episoodi, seejärel võivad vaatajad esitada küsimusi, anda nõu, kommenteerida tegevust, teha ettepanekuid probleemi lahendamiseks. Näitlejad vastavad, põhjendavad oma valikuid, seejärel mängivad edasi. Pärast seda, kui kõik rühmad on oma etteaste lõpetanud, arutatakse ühistöös, kuidas aitas läbimängimine sündmustikku, tegelastevahelisi suhteid või probleemilahendust mõista.
- Luuletöö. Õpetaja koostab töölehed luulega tegelemiseks, õpilane valib kaks ülesannet, nt luuletuse peast lugemine, luulepõimiku koostamine ühe luuletaja loomingu või mingi teema põhjal, luuletamine, luuleraamatu koostamine, luuletusse riimide leidmine, luuletuse jätkamine või alustamine vms.

Lõiming

Eesti keel. Teose keele vaatlus, kujundianalüüs. Korrekse keele kasutamine suulises ja kirjalikus eneseväljenduses.

Loodusained. Looduslikud pühapaigad. Looduskirjeldus, looduse kujutamine folkloorsetes lugudes, looduse isikustamine.

Sotsiaalsained. Arutlemine, oma ja teiste arvamusega arvestamine, töö rühmas. Ajastu ja selle probleemide ning kirjandusteose tegelastevaheliste suhete kujutamine teoses.

Kunstiained. Rahvakunst. Tekstide illustreerimine, oma tööde kujundamine. Etenduse ja filmi arvustus, dramatiseering.

Infotehnoloogia. Teabe hankimine internetist, veebipõhiste (ühis)töökeskondade kasutamine.

Soovitavaid abimaterjale

Veebileht

Nele Raat 2015. Animeeritud luule. (Magistritöö osa). – <http://animeeritudluule.weebly.com/>

Kaisa Salm, Eliis Valdma, Linda Püssa, Eveli Torma. Luule kujundlikkus. –

<http://luulekujundlikkus.weebly.com/>

Anneli Mihkelev. Luule analüüs. – <https://www.tlu.ee/opmat/ek/luuleanalyyis/index.html>

Euroopa kirjanduslikud karakterid. Education and Culture Lifelong Learning Programme GRUNDTVIG,

Maarja Vaino. – <http://literarycharacters.eu/>
Tiiu Jaago, Astrid Tuisk. Rahvaluule – kuidas, kus ja millest. –
<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/19046/index.html?sequence=26>
Kairi Himma. Muinasjuttude tõlgendamine. – <http://www.wildsun.eu/category/muinasjuttude-tolgendamine/>
Loomad, linnud, putukas eesti loomamuinasjuttudes. Pille Kippar, Eesti kirjandusmuuseum. –
<http://www.folklore.ee/pubte/muina/loomad/frame.html>
Muinasjutt. ERA ja TÜ. – <http://www.folklore.ee/era/teema/muinasjutt.htm>
Merit Karise. Saaremaa folkloori veebikogumik. – <http://saaremaa.folklore.ee/wordpress/>
Pühakud ja vägimehed. Muinasjutte Lutsi maarahvalt ja nende naabritelt. –
<http://www.folklore.ee/muinasjutt/lutsi/index.html>
Eesti muinasjutud. – <http://www.folklore.ee/muinasjutt/>
Rehepapp ehk rahvausundi ja muistendite andmebaas. – <http://www.folklore.ee/rehepapp/>
Annika Apri, Sander Puntso, Kalli Rüis 2014. Paganaraal. Kaval-Ants ja Vanapagan. –
<http://kirjandusraal.wix.com/paganaraal#!about1/c1bba>
Anna Moor, Eleri Kanep, Art Kristjan Olesk 2013. Kadri ja Kristiina igatsusluigid. Katrin Reimuse ja Silvia Rannamaa teoste võrdlus. – <http://elerikanep.wix.com/igatsusluigid>

Õppematerjal

Viljandi Gümnaasium, Keily Tammaru. Ruumiline luule – uus eksperimentaalluule liik. –
<http://akadeemiake.ee/wp-content/uploads/2015/09/KeilyTammaru01.pdf>
Innovaatilised õpilood. – <http://oppevara.hitsa.ee/opilood/oppekava-digipadevuse-naited/keel-ja-kirjandus/kirjandus-iii-kooliaste/>
Pärnu linna õpetajate digiõpik. – <http://vosk.eu/>

Ülesanne

Väärtuskasvatus kirjandusõpetuses 2010. Tööülesanded Sass Henno teose „Mina olin siin“ käsitlemiseks. – <http://oppekava.innove.ee/vaartuskasvatus-kirjandusopetuses/>

Esitlus

Merle Pintson 2013. Kirjandusteose ülesehitus. – <https://e-koolikott.ee/material?materialId=4919>
Müüdid ja müütiline ruum. Loomise ja hävingu müüdid. Mare Kõiva. –
http://www.folklore.ee/~mare/rahvausund/4_myyt_1.pdf

Audio

Kirjanduse tähestik. ERR 2010. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/kirjanduse-tahestik/kultuur/69>
Raadioteater. – <http://raadioteater.err.ee/raadioteater/avaleht>

Audiovideo

100 luulepärlit: <https://arhiiv.err.ee/seeria/100-luuleparli/kultuur/31>
Luuletus. ERR 2009-2010. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/luuletus/kultuur/31>
Väike luuesaade. ERR 1986-1996. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/vaike-luulesaade/kultuur/31/default/1>
Loomine. Joonisfilm 2012. https://www.youtube.com/watch?v=0w_hqXP83g
Loomine. Folk-rock kantaat.
https://www.youtube.com/watch?v=NFmzVsEq_No&list=PL5908268FA8403C0B&index=4
Rahvariiete tutvustus. – <https://www.youtube.com/watch?v=34KZqVtTy64>

Tekst

Elle Sõrmus. Kuidas küsida? –
http://www.eestikeelisekeelena.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=44

Sirje Nootre 2011. Arvustuse kirjutamine. –

http://www.oppekava.ee/index.php/LINK_75. Arvustuse kirjutamine

Filmitalgud. Kuidas kirjutada filmikriitikat, teha treilerit ja filmiplakatit. –

<http://filmitalgud.blogspot.com/2011/11/kuidas-kirjutada-filmikriitikat.html>,

<http://filmitalgud.blogspot.com/2011/10/tagasiside-treilerikonkursi-toode-kohta.html>

Martin Ehala 2010. Keele- ja kirjandusõpetuse lõiming. – <http://oppekava.innove.ee/keele-ja-kirjandusopetuse-loiming/>

Ivika Hein 2010. Teemamapp. – <http://oppekava.innove.ee/teemamapp/>

Kristi Semidor 2011. Rollimängust ja selle oskuste kujundamisest. –

<http://koolielu.ee/info/readnews/83683/rollimangust-ja-selle-oskuste-kujundamisest>

Matthias Johann Eiseni raamatud. – <http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/vanad/eisen/>

Eesti vana usk. Maailma loomine. –

http://et.wikisource.org/wiki/Eesti_vana_usk/I._Maailma_loomine

Oskar Loorits. Liivi rahva usund. EKM rahvausundi ja meedia töörühm 2000. –

<http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/lru/>

Faehlmanni müütilised muistendid. – [http://www.luts.ee/e-](http://www.luts.ee/e-raamatud/eestikeelsed/pdf/Friedrich_Robert_Faehlmann_Muutilised_muistendid.pdf)

[raamatud/eestikeelsed/pdf/Friedrich Robert Faehlmann Muutilised muistendid.pdf](http://www.luts.ee/e-raamatud/eestikeelsed/pdf/Friedrich_Robert_Faehlmann_Muutilised_muistendid.pdf)

Eesti rahvaluule e-väljaanded. Eesti kirjandusmuuseum. – <http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/>

Eesti rahva muinasjutud. Antoloogia. – <http://www.folklore.ee/pubte/muina/antoloogia/>

Magistritöö

Nele Raat 2015. Luule animeerimine gümnaasiumi ja põhikooli III astme kunstitunni rikastajana. –

http://animeeritudluule.weebly.com/uploads/2/7/6/0/27606253/nele_raat_ma_t%C3%B6%C3%B6_2015.pdf

Kaisa Salm 2012. Kujundlikkuse käsitlemine eesti keele ja kirjanduse õppematerjalides põhikooli III astmes. Töölehed. – http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/35309/salm_ma_2012.pdf

Tervikteoste käsitlusi

Kirjandusõpetus põhikoolis I. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 1. Tallinn, Avita: 2003

Kask, K. Lugemiskontrollid. Naudi õpetamist! III. Eesti Emakeeleõpetajate Selts 2015

Kirjandusõpetus põhikoolis II. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 2. Tallinn: Avita 2004

Kirjandusõpetus põhikoolis III. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 3. Tallinn: Avita 2005

Kirjandusõpetus põhikoolis IV. Tallinn: Avita 2007

Kirjandusõpetus põhikoolis V. Tallinn: Avita 2008

Teksti esitus ja omalooming

Õpitulemused

Õpilane:

1) esitab peast luule-, proosa- või draamateksti, taotledes esituse ladusust ja selgust ning tekstitäpsust;

2) koostab ja esitab kirjandusteost tutvustava ettekande;

3) kirjutab tervikliku sisu ja ladusa sõnastusega kirjeldava (tegelase iseloomustus või miljöökirjeldus) või jutustava (muinasjutt või muistend) teksti;

4) kirjutab kirjandusteose põhjal arutluselementidega kirjandi, väljendades oma seisukohti alusteksti näidete põhjal ning jälgides, et tekst oleks arusaadav, stiil sobiv, vormistus ja õigekiri korrektsed.

Põhimõisted: ettekanne, esitlus; kirjeldav tekst, jutustav tekst; arutlev kirjand

Õppesisu

Esitamine

- Esitamise eesmärgistamine (miks, kellele ja mida). Esituse ladusus, selgus ja tekstitäpsus. Esitamiseks kohase sõnavara, tempo ning hääletugevuse valimine. Korrektned kehahoid. Hingamine ja diktsioon. Silmside hoidmine kuulaja ning vaatajaga. Miimika ja žestide jälgimine.
- Lugemissoovituste jagamine klassikaaslastele, kasutades illustreerivaid katkendeid. Teost tutvustava ettekande koostamine ja esitamine.
- Luuleteksti esitamine peast. Lühikese proosateksti esitamine (dialog või monoloog). Draamateksti esitamine ositi. Instseneeringu esitamine.

Metoodilisi soovitusi

- Luulekava. Õpilased töötavad rühmas, valivad kvasse ühe või mitme luuletaja luuletusi, koostavad nendest teemakohase sisulise terviku, otsivad sobiva taustamuusika, pealkirjavastavad luulekava, salvestavad selle ja esitavad klassile või mõnel kooli üritusel
- Dramatiseering ja näitlemine. Õpilased töötavad rühmas. Õpetaja tutvustab mõne etenduse näitel, kuidas valmib lavastus, jaotab rühmadele näidendi stseenid või mõne muu teose osad või lood (näiteks muistendid Kalevipojas, Vanapaganast vm). Õpilased jagavad ülesanded, kirjutavad eepilise loo põhjal dialogid ja esitavad dramatiseeringu.
- Esitus. Kirjandusteose tutvustuse koostamine rühmatööna, selle esitamine.
- Kirjanduslik telesaade. Õpilased töötavad rühmas, vaatavad õpetaja juhendamisel mõnd kirjandussaadet ja saavad ülevaate sellest, kelle koostöös saade valmib (saatemeeskond). Seejärel arutavad koos, mis teemal nad saate teevad, mõtlevad sellele pealkirja ja jaotavad rollid (intervjueerija, kirjanik või tõlkija, operaator, lavastaja, kunstnik jt). Kirjandussaade filmitakse ja esitatakse klassile.
- Arvustuse kirjutamine. Vt soovitusi ülalt.

Omalooming

Õpilased kirjutavad õpetaja valikul lühemaid ja pikemaid omaloomingulisi töid:

- muistendi, valmi või allegoorilise loo, rahvalaulu, naljandi, mõistatusi, naljaloo kõnekäändude põhjal, seiklusjutu, piltluuletuse, kirja ühelt tegelaselt teisele, tekstis toimunud sündmuste eelloo, loo muudetud vaatepunktiga, puänteeritud loo, mitme teose peategelaste võrdluse, vaadatud filmi põhjal ühelauselise või pikema kokkuvõtte või soovitusi jm;
- ulme- või detektiivjutu, haiku, vabavärsilise luuletuse, näidendi, proosa- või luuleteksti dramatiseeringu, tegelase monoloogi, tegelase eluloo, muudetud žanris teksti (nt luuletuse põhjal kuulutuse, uudisest jutustuse), lisatud repliikidega teksti, minavormis loo, detailidega laiendatud loo, võrdluste- ja metafooriderikka teksti, ühest ja samast sündmusest traagilise ning koomilise loo, kirja teose autorile, teostest valitud ja kommenteeritud tsitaatide kogumiku, tsitaadi (moto) alusel kirjandi, tegelase seletuskirja
- muinasjutu, muistendi ja regilaulu, kujundirikka luuletuse, tegelase iseloomustuse või eluloo, tegelaste juhtlaused, teise ajastusse paigutatud tegevustikuga loo, miljöökirjelduse, kirjandusteose probleemidest lähtuva arutluse, alustekstile sisulise vastandteksti, teatrietenduse, filmi- või kirjandusteose arvustuse jm;
- teemamapi või lühiuurimuse tänapäeva kultuurinähtuste või kultuurilooliste isikute kohta.

Valik omaloomingulisi tegevusi

7. klassis võiks õpilased kirjutada/koostada näiteks

- koha- või ajaloolise muistendi, rahvalaulu, mõistatusi;
- valmi või allegoorilise loo;
- naljandi, naljaloo kõnekäändude põhjal;
- seiklusjutu;
- piltluuletuse;
- kirja raamatu ühelt tegelaselt teisele, tegevusjuhendi kirjandustegelasele;
- tekstis toimunud sündmuste eelloo, loo muudetud vaatepunktiga, puänteeritud loo;
- eri teoste peategelaste võrdluse;
- ühelauselise või pikema kokkuvõtte või soovitusena vaadatud filmi põhjal;
- teemamapi tänapäeva kultuurinähtuste ja kultuurilooliste isikute kohta.

8. klassis võiks õpilased kirjutada/koostada näiteks

- ulme- või detektiivjutu;
- haiku või vabavärsilise luuletuse;
- näidendi, proosa- või luuletuse dramatiseeringu;
- tegelase monoloogi, tegelase eluloo, tegelase seletuskirja;
- kirja teose autorile;
- muudetud žanis teksti (nt luuletuse põhjal kuulutuse, uudisest jutustuse);
- lisatud repliikidega teksti, detailide abil laiendatud loo;
- minavormis loo;
- võrdluste- ja metafooriderikka teksti;
- loo ühest ja samast sündmusest traagilises ja koomilises võtmes;
- kirjandi, tsitaadi (moto) alusel;
- teostest valitud ja kommenteeritud tsitaatide kogumiku;
- teemamapi tänapäeva kultuurinähtuste ja kultuurilooliste isikute kohta.

9. klassis võiks õpilased kirjutada/koostada näiteks

- kujundirikka luuletuse või miniatuuri;
- muinasjutu, muistendi, ümbersõnastatud vanasõnu;
- romantilise või realistliku jutu;
- tegelase iseloomustuse või CV, kirjandustegelaste juhtlauseid;
- teise ajastusse paigutatud tegevustikuga loo, miljöö kirjelduse;
- kirjandusteose probleemidest lähtuva arutluse;
- alustekstile vastandteksti (nt idüllilise loodusluuletuse kõrvale keskkonnaprobleeme kajastava loo);
- teatrietenduse, filmi või kirjandusteose arvustuse;
- lühiuurimuse tänapäeva kultuurinähtuste ja kultuurilooliste isikute kohta.

Lõiming

Eesti keel. Korrektselt keele kasutamine suulises ja kirjalikus eneseväljenduses. Kirjeldava, jutustava ja arutleva teksti kirjutamine. Dramatiseering, tegelaskõne sõnastamine. Õigehääldus.

Loodusained. Looduse kujutamine kirjandusteoses ja omaloomingulistes töödes.

Keskkonnaprobleemide üle arutlemine ja neist kirjutamine.

Sotsiaalained. Arutlemine, oma ja teiste arvamusega arvestamine, töö rühmas. Tegelase olemuse ja tegelastevaheliste suhete kujutamine. Ajastutruu tausta loomine.

Kunstiained. Tekstide illustreerimine, oma tööde kujundamine. Rollimängudeks vajaliku ruumi (lava, stuudio jt) kujundamine, kostüümide kavandamine. Muusikalise tausta kujundamine. Teater, film.
Matemaatika. Arvutusoskuse kasutamine dramatiseringu, telemängu jm ettevalmistamisel.
Infotehnoloogia. Teabe hankimine internetist, veebipõhiste (ühis)töökeskondade kasutamine, ülesannete vormistamine.

Soovitavaid abimaterjale

Veebileht

Piret Tänav. Loovkirjutamine. – <https://sites.google.com/site/loovkirjutamisest/home>

Airi Aavik 2015. Funktsionaalstiilidest praktiliselt. – <http://funktsionaalstiilid.weebly.com/>

Õppematerjal

Priit Kruus. Mis on etlemine? – <https://priitkruus.files.wordpress.com/2009/10/etlemine.pdf>

Katrin Kirs 2012. Arutleva kirjandi kirjutamine. – <http://koolielu.ee/waramu/view/1-529255c6-3b33-455e-8e08-659bcf430ced>

Ülesanne

Maarja Sinisalu 2015. Luulekava. – <https://sorimistore.files.wordpress.com/2015/04/suvi-luulekava.pdf>

Hindamismudelid

Ettekanne. Hindamismudelid. –

<https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=vmudel&avid=18&start=10>

Kirjalik eneseväljendus. Hindamismudelid. –

<https://opetaja.edu.ee/hindamismudelid/index.php?tegevus=vmudel&avid=48>

Audio

Luulelahing. ERR 2013-2015. –

<http://vikerraadio.err.ee/listing/luulelahing#?page=1&pagesize=20&phrase=&from=&to=&path=luulelahing&showAll=false>

Audiovideo

100 luulepärlit: <https://arhiiv.err.ee/seeria/100-luuleparli/kultuur/31>

Luuletus. ERR 2009-2010. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/luuletus/kultuur/31>

Väike luulesaade. ERR 1986-1996. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/vaike-luulesaade/kultuur/31/default/1>

Luulekava. Õpilastöö. – <https://www.youtube.com/watch?v=HzbnH3m1-jw>

Luulekava. Õpilastöö. – <https://www.youtube.com/watch?v=yUvJ72WjQSw>

Luulekava. Õpilastöö. – <https://www.youtube.com/watch?v=yQ2QWteIKAI>

Tekst

Mari Peegel 2011. Luule ettelugemise peen kunst. EPL 12.03. –

<http://epl.delfi.ee/news/kultuur/luule-ettelugemise-peen-kunst?id=51293424>

Arvustuste võistlus „Ulakass“. Juhend ja tööde näiteid. – <http://tammegymnaasium.ee/ulakass/>

Ene Hiiepuu, Jaanali Koppel. Luulehommiku korraldamine. Tunnikavad. –

www.tlu.ee/UserFiles/Haapsalu%20Kolledž/Õpetajale/materjalid/2.tunnikava.pdf

Kristi Semidor. Luuletuse päheõppimine – kas Jakobsoni-aegne jäänuk? Koolielu. –

<http://koolielu.ee/info/readnews/64122/luuletuse-paheoppimine-%E2%80%93-kas-jakobsoni-aegne-jaanuk>

Ivika Hein 2010. Ettekanne loetud teosest. – <http://oppekava.innove.ee/ettekanne-loetud-teosest/>

Ivika Hein 2010. Projekti- ja uurimistöo võimalusi III kooliastmes. –

<http://oppekava.innove.ee/projekti-ja-uurimistoo-voimalusi/>

Andrus Org 2010. Kujundav hindamine kirjanduse õpetamisel. –

<http://oppekava.innove.ee/kujundav-hindamine-kirjanduse-opetamisel/>

Küllike Veede. Osaline iseendaga. Jutud, näidendid jm lood. – <http://osaline-iseendaga.weebly.com/>
Soovitusi ja näiteid loovtööde läbiviimiseks põhikooli III astmes. Kogumik. Innove. –

<http://oppekava.innove.ee/soovitusi-ja-naiteid-loovtoode-labiviimiseks-pohikooli-iii-kooliastmes/>

Loovtööde konverentsi ettekanded. Innove 2015. – <http://oppekava.innove.ee/loovtoode-konverents-2015-ettekanded/>

Lips, M. & Mäekivi, Ü. (2011). Loovus. Võtteid loovuse arendamiseks eesti keele ja kirjanduse tundides. Tallinn: Koolibri

Magistritöö

Pille Leola 2012. Loovkirjutamine mina-pildi kujundamise abivahendina. Töölehed. –

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/29973/PilleLeola2012_omag.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kirjandustekstide valik

III kooliastmes käsitletavat tekstid ja terviklikult loetavad kirjandusteosed valitakse arvestusega, et esindatud oleksid kõik järgmised teemavaldkonnad: väärtused ja kõlblus (nt enesehinnang, eneseväärikus, ausus enese ja teiste vastu, õiglus ja ebaõiglus jts), kodu ja koolis (nt perekond, kodu turvalisus, armastus oma kodu ja koduste vastu, inimeste-vahelised suhted, sallivus jt), omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus (nt eri kultuurid, rahvuskultuur, regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jm kultuur, lugupidav suhtumine teistesse kultuuridesse ja inimestesse jts), mängiv inimene (nt ringmängud ja mängulust, sõnamängud, teatri võlumaailm, loova mõtteviisi rakendamine, mõtlemisvabadus ja mõtlemiskohustus jts), keskkond ja jätkusuutlik areng (nt austav suhtumine elus- ja eluta loodusesse, loodus kui ilu allikas jts), kodanikuühiskond ja rahvussuhted (nt seos mineviku, oleviku ja tuleviku vahel, ajaloomälu, traditsioonid ja sündmused, mis tagavad järjepidevuse, kodupaiga väärtustamine jts), teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon (nt tänapäevased teabe otsimise ja edastamise võimalused, keeleline mõjutamine, käitumine suhtlusportaalides jts).

Soovituslik loend teoste terviklikuks käsitlemiseks.

Eduard Bornhöhe „Tasuja“ või „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimseid päevad“, Oskar Lutsu „Kevade“, Sass Henno „Mina olin siin“, August Kitzbergi „Libahunt“, Albert Kivikase „Nimed marmortahvilil“, Andrus Kiviräha „Rehepapp“, Lydia Koidula „Säärane mulk“, Diana Leesalu „Mängult on päriselt“, Helga Nõu „Kuu sorm“, „Pea suu!“ või muu noorsooromaan, Katrin Reimuse „Haldjatants“, Anton Hansen Tammsaare „Kõrboja peremees“, Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ või „Mis teha, Ann?“ või „Mis sinuga juhtus, Ann?“, Eduard Vilde „Pisuhänd“, Paulo Coelho „Alkeemik“, William Goldingi „Kärbeste jumal“, George Orwelli „Loomade farm“, Antoine de Saint-Exupéry „Väike prints“, üks Terry Pratchetti romaan omal valikul, üks Agatha Christie või Arthur Conan Doyle'i romaan omal valikul, üks reisikiri omal valikul, vähemalt üks uudisproosateos omal valikul, üks vabalt valitud luulekogu igal aastal, vähemalt üks paikkondliku autori proosa- või luuleteos.

Rahvaluule tekstivalik. Eri liiki muistendid ja muinasjutud. Koha- ja ajaloolised muistendid, usundilised muistendid. Kaval-Antsu ja Vanapagana lood. Rahvalaulud (laulud sõprusest ja vaenlastest, mõistatuslaulud, pulma- ja armastuslaulud, kiidu- ja pilalaulud, tähtpäeva-, mängu- ja

draamaelementidega laulud). Rahvanaljandid, anekdoodid. Piiblilood, erinevate rahvaste müüdid. Sõprusteemalised ja eetilisi hoiakuid kajastavad, aja, tähtpäevade ning kommetega seotud vanasõnad ja kõnekäänud. Eesti rahva mõistatusi. Paikkondliku algupäraga rahvaluuletekstid, muistendid.

Põhjalikumalt käsitletavat autorid

Sissevaateid Fred Jüssi, Lydia Koidula, Juhan Liivi, Viivi Luige, Oskar Lutsu, Lennart Meri, Jüri Parijõe, Kristjan Jaak Petersoni, Hando Runneli, Anton Hansen Tammsaare ja Marie Underi ning mõne paikkondlikult tähtsa kirjaniku elu-, tegevus- ja loominguloosse.

Soovitavaid abimaterjale

Veebileht

Tark sein ja raamat. Tiigrihüppe sihtasutus. – <http://tarkraamat.blogspot.com/ee/p/kokkuvote.html>

Mina olin siin. – <http://www.minaolinsiin.ee/>

Kuhu põgenevad hinged. Eesti Filmi Andmebaas. –

<http://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/183/huvitavat-lugemist>

Rehepapp ehk rahvausundi ja muistendite andmebaas. – <http://www.folklore.ee/rehepapp/>

Kreutzwaldi sajand. Eesti kirjandusmuuseum, autorite kollektiiv. –

http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?table=Books

Eesti rahvaluule andmebaasid. Eesti kirjandusmuuseum. – <http://www.folklore.ee/ebaas/>

Ülesanne

Ülle Andrea 2013. "Kevade" tegelased. (Kuulamisülesanne: tegelaste äratundmine iseloomustuse põhjal). – <http://koolielu.ee/waramu/view/1-e6baf844-4c07-4270-91f3-92c2a1d14516>

Audio

Tekstiluu. Oskar Lutsu „Kevade“. ERR 2005. – <https://arhiiv.err.ee/vaata/tekstiluu-tekstiluu-oskar-lutsu-quot-kevade-quot>

Tekstiluu. Kitzbergi „Libahunt“. ERR 2005. – <https://arhiiv.err.ee/vaata/tekstiluu-tekstiluu-august-kitzbergi-quot-libahunt-quot>

Tekstiluu. E. Vilde „Pisuhänd“. – <https://arhiiv.err.ee/vaata/tekstiluu-tekstiluu-eduard-vilde-quot-pisuhand-quot>

Kirjanduse tähestik. Koidula, Kreutzwald, Kitzberg, Tammsaare, Kivirähk, Vilde. ERR 2010. –

<https://arhiiv.err.ee/seeria/kirjanduse-tahestik/kultuur/69>

A. Kivirähk „Rehepapp“ Loeb Arne Üksküla. – <https://www.youtube.com/watch?v=2LL3B9DANIQ>

Kirjutatud armastus. 5. Charlotte Bronte "Jane Eyre". ERR 2015. –

<https://arhiiv.err.ee/vaata/kirjutatud-armastus-5-charlotte-bronte-quot-jane-eyre-quot>

Audiovideo

Mina olin siin. Eesti Filmi Andmebaas. – <http://www.efis.ee/et/filmiliigid/film/id/249/>

Mina olin siin. Filmi treiler. – <https://www.youtube.com/watch?v=XJdglEAEpc8>

Kuhu põgenevad hinged? Filmi treiler. – <https://www.youtube.com/watch?v=vKUgawty2CA>

Kõrboja peremees. Joonisfilm, õpilastööd. – <https://www.youtube.com/watch?v=QPZSYBeyv9o;>

<https://www.youtube.com/watch?v=RzL4kvLcot8;>

<https://www.youtube.com/watch?v=uPEV8N3y6fU>

Kaadris: Kõrboja peremees. Mängufilmi „Kõrboja peremees“ valmimist meenutavad stsenaarist Paul-Eerik Rummo, operaator Ago Ruus ja peaosatäitjad Kaie Mihkelson ning Lembit Peterson, kommenteerib kirjandusloolane Maarja Vaino. –

<https://www.youtube.com/watch?v=NqPC2W1XBzU>

Kommentaare eesti filmile. Põrgupõhja uus Vanapagan, Mäeküla piimamees, Libahunt, eesti film. ERR 1995-1997. – <https://arhiiv.err.ee/seeria/kommentaare-est-est-filmile/kultuur/31>

Filmi „Rehepapp“ võtted Saaremaal. Saarte Hääl 2015. – https://www.youtube.com/watch?v=-WI47a4xG_I

MI: „Rehepapp“. ERR 2013. – <https://arhiiv.err.ee/vaata/mi-rehepapp>

Kaadris: „Nimed marmortahvil“. Filmi valmimisest. ERR 2013. – <https://www.youtube.com/watch?v=5KGFTMkaEzE>

Tekst

Eneken Laanes 2012. Vaba mees Bornhöhe „Tasujas“. Kultuurimälu, rändavad vormid ja rahvuse rajajooned. Keel ja Kirjandus nr 7. – <http://kjk.eki.ee/ee/issues/2012/7/164>

Aivar Kull 2012. „Kevade“ kirjutamise lugu. Sirp 09.11. – <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/kevade-kirjutamise-lugu/>

Lugemiskontrolle. Miksike. – <http://www.miksike.ee/docs/lisa/lugemiskontrolle.htm>

Lugemiskontrolle. Koolielu. –

<http://koolielu.ee/waramu/search/sort/created/keywords/lugemiskontroll>

Vilde „Pisuhänd“. E-raamat. – <https://et.wikisource.org/wiki/Pisuh%C3%A4nd>

Kitzberg „Libahunt“. E-raamat. – <https://et.wikisource.org/wiki/Libahunt>

Tammsaare „Kõrboja peremees“. E-raamat. –

https://et.wikisource.org/wiki/K%C3%B5rboja_peremees

Sass Henno. Mina olin siin. Raamatu pdf. – http://www.minaolinsiin.ee/failid/mina_olin_siin.pdf

Meedia. Folkloor. Mütoloogia. Eesti Kirjandusmuuseumi rahvausundi ja meedia töörühm. – <http://www.folklore.ee/pubte/meedia/>

Eesti rahvaluule e-väljaanded. Eesti kirjandusmuuseum. – <http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/>

Külliki Kask. Lugemiskontrolle põhikoolile. Avita 2003.

Tervikteoste käsitlusi

Kirjandusõpetus põhikoolis I. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 1. Tallinn, Avita: 2003

Kask, K. Lugemiskontrollid. Naudi õpetamist! III. Eesti Emakeeleõpetajate Selts 2015

Kirjandusõpetus põhikoolis II. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 2. Tallinn: Avita 2004

Kirjandusõpetus põhikoolis III. Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi toimetised 3. Tallinn: Avita 2005

Kirjandusõpetus põhikoolis IV. Tallinn: Avita 2007

Kirjandusõpetus põhikoolis V. Tallinn: Avita 2008